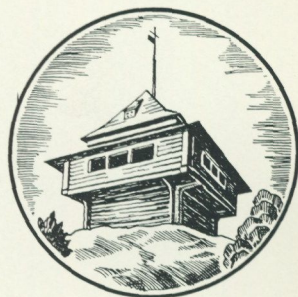

Fataburen 1977

Fataburen 1977

Fataburen

1977

Nordiska museets och Skansens årsbok

Redaktör: Göran Rosander

Pärmens färgbild: Montebello, fasaden mot Vaxholmsfjärden. Akvarell
av Fritz von Dardel, 1890-talet. Privat ägo.

Tryckt hos Berlings, Lund 1977
ISBN 91 7108 144 5

Vem var den gamla amman?

Bjarne Jacobson

Internationella utblickar

Bruket att anställa ammor kan följas mycket långt tillbaka. I Egypten lät t.ex. Faraos dotter anställa en amma – i själva verket barnets mor – för att föda upp Moses som hon hittade i vassen. Grekiska och romerska mödrar av finare familj hade också ammor till sina barn. Det var oftast slavinnor eller fattiga kvinnor från landsbygden. I Rom fanns det en speciell plats, Columna Lactaria (mjölkpelaren) på Forum Olitorium, där ammorna brukade samlas för att bjuda ut sina tjänster till överklassens mödrar.

De kriterier på en bra amma som ställdes upp av dåtidens medicinska skriftställare kom att med endast smärre förändringar vara vägledande under flera århundraden framåt. Den tilltänkta amman skulle själv endast en kort tid före sin anställnings början ha fött sitt barn. Det skulle helst vara ett gossebarn. Hon skulle vara mellan 25–35 år gammal och ha en kraftig bröstkörg med stora bröst och välformade bröstvårtor. Amman fick inte vara alltför tjock men inte heller alltför mager. Vissa kostregler angavs vidare, och det var speciellt viktigt att hon avhöll sig från sexuellt umgänge under den tid hon var anställd. Ett visst mått arbete ansågs däremot vara nyttigt för henne, framför allt sådant där hon fick använda armarna och överkroppen t.ex. vävning, malning och bärande av barn.

Det tillförlitligaste sättet att kontrollera barnets hälsa och välbefinnade var att undersöka ammans mjölk, då alla ammans egenskaper enligt de medicinska skriftstälarna direkt inverkade på bröstmjölkens konsistens och kvalitet. För att kontrollera bröstmjölken skulle man lägga en droppe

av den på tumnageln. Mjölken fick varken vara för tunn eller för tjock, och detta prövades genom att låta droppen rinna över nageln. Mjölkens färg skulle vara vit, lukten behaglig och smaken sötaktig.

Den kristna kyrkan använde sig under medeltiden av ammor vid de hittebarnshospital som påven inrättade i Rom.

Seden att anställa ammor spred sig till de europeiska stormakterna och får under 1700-talet sin största utbredning inom den engelska och franska aristokratin. De finare damerna kunde vid denna tid absolut inte tänka sig att själva ge sina barn di, och det var först och främst modet som styrde denna utveckling. Det ansågs helt enkelt inte fint att amma. Dessutom trodde dessa mödrar att amningen kunde förstöra figuren och skada deras hälsa, men framför allt avstod de från att amma då det hindrade dem från att delta i det sociala umgängeslivet, som vid denna tid för en kvinna med god samhällsställning till stor del bestod av mottagningar, visiter och teaterbesök.

Som ammor föredrog man mödrar med utomäktenskapliga barn, helst unga kvinnor som nyligen fått sin förstfödda. De hade nämligen oftast ingen man eller familj som också ställde krav på dem.

Barnen till de unga ammorna sändes av sina mödrar ofta ut till fosterhem på landsbygden eller lämnades på hittebarnshospital där de gick en snabb död till mötes. Något fullgott ersättningsmedel för bröstmjölk fanns ju inte vid denna tid, och mjölk från husdjuren ansågs inte lämplig som föda åt spädbarnen, då man trodde att djurens egenskaper kunde överföras till dessa. Detta i kombination med den bristfälliga

1. Romerska ammor. Oljemålning av Georg Pauli 1888. Göteborgs konstmuseum.

hygienen ledde till att dåtidens hittebarnshospital uppvisade en nästan 100-procentig dödlighet bland de intagna spädbarnen.

I Frankrike fanns det handelsmän som reste runt på landsbygden och rekryterade ammor till Paris. Dessa kvinnor transporterades sedan dit antingen för att de skulle stanna där och arbeta som ammor eller för att de därifrån skulle hämta med sig barn hem som de skulle föda upp. Tidigare hade dessa köpmän rest omkring med hela vagnar fulla med barn från Paris som de sedan placerade ut på landsbygden i olika fosterhem. Under transporterorna för de späda barnen ofta så illa att många

av dem avled innan de ens kommit fram. Det gick så långt att man lagstiftningsvägen var tvungen att ingripa mot denna hantering med spädbarn.

1784 var missbruket med att utplacera spädbarn hos ammor och i fosterhem så utbrett och antalet helt övergivna småbarn så stort att regeringen i Frankrike lät trycka och sätta upp affischer i avsikt att befrämja de franska mödrarnas benägenhet att själva ta hand om och amma sina barn.

Under 1800-talet minskar användandet av ammor i England och Frankrike för att vid sekelskiftet 1900 nästan helt ha upphört.

Utvecklingen i Sverige och övriga Norden

Mycket tyder på att äldsta kända rättspraxis på germanskt område tillmätte moderns första digivning av sitt barn en rättskyddande verkan för barnet. Innan barnet hade kommit i åtnjutande av sin moders bröstmjök fick det avlivas om man så ansåg. Enligt en frisisk lag från nionde århundradet, som stammar från hednisk tid, var det tillåtet att sätta ut nyfödda barn eller dräpa dem, men endast innan de fått mjök från sin moders bröst. Upplandslagen krävde som betingelse för att ett barn skulle få ärva någon, att det skulle ha levat och fått näring vid sin moders bröst. Enligt den isländska Grágás, som är en gammal handskrift av den norska Frostatingslagen och som innehåller den äldsta samlingen av isländska lagar, betingas barnets arvsrätt liksom i Upplandslagen av om barnet fått någon bröstmjök av sin mor.

Grágás, som stammar från 1100- eller 1200-talet, har även ett avsnitt om den kristna lagen med bl.a. detaljerade föreskrifter om fastan. Åldringar, barn, gravida kvinnor och kvinnor som ammar är undantagna från fastans dietföreskrifter. Man hade alltså klart för sig att dessa grupper krävde särskilt god kost eller att de var speciellt utsatta för bristsjukdomar.

Vissa tecken tyder alltså på att amning av de egna barnen var det naturliga sättet att föda upp sina spädbarn på vid denna tid.

I Egil Skallagrimssons saga, som man tror Snorre Sturlasson (1179–1241) nedtecknat, finns det några rader som i översättning lyder:

Tora födde ett barn om sommaren, Det var en flicka. Hon vattenöstes och fick namnet Asgerd. Bera skaffade en kvinna att sköta barnet.

Tydligt förekom det att man överlät åt andra kvinnor att sköta sina barn. Om denna skötsel även innebar amning av barnet är helt naturligt svårt att avgöra.

Ett eventuellt utbyte av bröstmjök mellan kvinnor som kunde amma och kvinnor som av någon anledning inte kunde detta

måste dock ha skett på en relativt jämställd nivå mellan grannar eller släktingar i form av ett utbyte av tjänst och gentjänst.

Någon medicinsk utbildning inom landet värd att omnämnas förekom inte under medeltiden i Sverige. Läkarna vid denna tid och även under flera århundraden framåt var nästan uteslutande anställda vid de kungliga hoven, då det endast var där de kunde finna sin utkomst.

Det följande materialet belyser, vad gäller Sverige, till största delen förhållandena i Stockholm med närmaste omgivningar. Vissa utblickar mot levnadsförhållandena på landsbygden förekommer dock. Anledningen till detta är att användandet av anställda ammor i Sverige får ses som en typisk storstadsföreteelse.

1500-talet

Liksom tidigare var nativiteten i Norden under 1500-talet mycket hög. Flera exempel från adelsfamiljer från Danmark visar att det inte var ovanligt med 10–20 barn i familjerna vid denna tid, och nativiteten bland prästerskapet och borgerskapet var sannolikt lika hög. I hemmen och speciellt för kvinnorna måste denna mängd barn ha medfört en sammanhängande räcka av graviditeter, barnsängar och amningsperioder. De täta barnsängarna ledde till att mödrarna, hur gärna de än ville och trots den höga barnadödligheten, inte själva hade möjlighet att amma alla sina barn, särskilt om man betänker att det vid denna tid var vanligt att barnen ammade i två till tre år. En vanlig reaktion på detta förhållande, dvs. att inte helt kunna uppfylla sina moderliga plikter, var att de adliga kvinnorna gick till motsatt ytterlighet och inte alls ammade sina barn. Allt oftare vid denna tid höll sig de danska fruarna med ammor, trots att kyrkolagen i Danmark föreskrev att kvinnorna själva skulle amma sina barn och inte överlåta detta värv till andra. Detta föranledde kaniken Christiern Pedersen (1480–1554) i Lund att i en utredning om den kristna familjen framhålla att eftersom jungfru Maria själv ammade

Jesus, så borde också alla andra goda kvinnor själva amma sina barn.

Under medeltiden hölls kvinnan för oren efter förlossningen och skulle helst hålla sig inomhus i sex veckor eller 40 dagar innan hon fick gå till kyrkan för att där genom kyrkotagningen åter bli upptagen som fullvärdig medlem av församlingen. Detta blev också protestantisk sed.

Råmjölken, dvs. den första bröstmjölken efter förlossningen, ansågs vid denna tid ohälsosam och därmed olämplig som föda åt det nyfödda barnet. Detta berodde dels på den första bröstmjölakens gulaktiga och trögflytande konsistens, dels på moderns och därmed också mjölkens orenhet fram till kyrkotagningen. Det var därför inte ovanligt att barnet under den första tiden fick modersmjölk av någon annan kvinna, som tidigare fött barn.

Benedictus Olai (död 1582), som anses vara Sveriges förste infödde medicine doktor, utgav 1578 "Een Nyttigh Läkare-Book". Skriften, huvudsakligen en sammanställning efter utländska auktorer, vann på sin tid rätt stort anseende. Författaren behandlar en rad olika krämpor hos barn, och i samband med dessa nämner han ofta barnens ammor. Om barnet har lös mage skall amman bl.a. undvika att äta salta och söta saker, och om barnet lider av förstoppning skall amman ges ett renande medel, varefter hon skall avhålla sig från att ge di under ett dygn. Hostar barnet skall amman undvika ättika, salt mat, bittra och skarpa saker. Sömnlöshet hos barnet beror bl.a. på att amman har oren mjölk och hon skall då vinnlägga sig om att få god och sund mjölk.

1600-talet

Det nya århundradet förde med sig stora förändringar genom Sveriges inblandning i de europeiska konflikterna och landets utveckling till en stormakt. Det är främst inom adeln som den nya tidens omvälvningar tydligast kan urskiljas. När riddarhuset instiftades 1626 räknades bland adeln endast 108 ätter, medan antalet vid drottning Kristinas tronavsägelse 1654 uppgick till

701. Under denna expansionstid blandades den svenska adeln i högre grad än tidigare upp med utländskt blod, och sistnämnda årtal stammade hela 37 % av adelsätterna från utlandet. Bekantskapen med främmande länders kulturer och förfina liv, vana vid slöseri och yppighet genom hastigt förvärvat krigsbyte samt de anspråk man ansåg borde ställas på en stormaktsadel samverkade till att inom loppet av en mansålder i hög grad omskapa den svenska adelns liv och åskådning. Främst hovet och högadeln öppnade nu portarna på vid gavel för utländska seder och bruk. Framför allt tog man intryck av den franska kulturen.

Inom borgarståndet utkristalliserades efter hand ett förmöget överklasskikt som i seder och livsföring inte stod adeln efter. Allmogens ställning under den här perioden var annorlunda med återkommande nödtider, hårt skattetryck och stora utskrivningar av soldater. De sociala missförhållandena var skrämmande. Många hemlösa kvinnor, soldatänkor och krigsinvalider drog omkring som tiggare.

Läkekonsten stod under 1600-talet i stort sett på samma nivå som under föregående århundrade, även om antalet läkare långsamt steg. 1642 utgav livmedikus Andreas Sparman "Sundhetzens Spegel", där han bl.a. har ett kapitel, som handlar om hur spädbarnen skall födas upp. Han hävdar att moderns första bröstmjölk, råmjölken, är bra för barnet genom att den inte bara tjänar som föda utan att den dessutom renar dess kropp. Författaren gör en jämförelse mellan barn till fattiga, vilka omgående efter födelsen lägges till moderns bröst, och barn till rika åt vilka man lejer ammor, och finner att de förstnämnda är behäftade med färre sjukdomar än de senare. Detta är anledningen till att man, när man anställer ammor, bör försöka få tag i sådana som nyligen fött barn, eftersom deras mjölk är bättre. Ammornas dåliga sinnelag och seder överföres dessutom, enligt Sparman, till barnen liksom de sjukdomar de eventuellt lider av, t.ex. "fransoserne", dvs. syfilis. Som exempel på att de barn som diar en

amma mer kommer att likna amman än den biologiska modern, anför Sparman att om man låter ett lamm dia en get så blir lammet inte bara ostyrigare utan dess päls blir dessutom strävare. Enda ursäkten för en mor att inte amma sitt barn är enligt Sparman att hon saknar mjölk, är alltför klen eller att hennes bröst är indisponerade för amning. I dessa fall kan man utse en amma som då bör vara mellan 20 och 30 år gammal och vara lagom fet och hårdig. Hon skall vidare vara frisk och vacker och ej bister eller benägen till okyskhet eller fylleri. Hennes bröst skall inte vara för slappa utan runda och tämligen hårda med blå ådror, och vårtorna skall varken vara för stora eller för korta. Ammans mjölk skall dessutom vara lagom tjock.

Johan von Hoorn (1662–1724), som anses vara förlossningskonstens grundläggare i Sverige, utgav 1697 Sveriges första lärobok för barnmorskor. Han omtalar att en del mödrar efter förlossningen inte ger sitt barn någon mat alls under det första dygnet, medan andra åter under denna tid låter barnet få bröstmjölk av en annan kvinna enär denna är lättare för barnet att dia. Han anser dock att modern bör ge barnet av sin egen bröstmjölk från början enär ingen mjölk är tjänligare för det nyfödda barnet än denna. Han vill att modern utslutande skall ge barnet bröstmjölk under de första månaderna. Om hon inte skulle ha tillräckligt med mjölk för barnets behov, så ger han recept på olika sorters välling, som modern kan ge barnet som komplement till bröstmjölken. Samtidigt påpekar han att produktionen av bröstmjölk kan stimuleras genom att modern bland annat får god föda. Åt den som trots detta skall anställa en amma ger han dock rådet att först sända amman till en barnmorska så att denna får bedöma henne, eftersom ammorna kan sprida en mängd sjukdomar.

Det allra bästa sättet att bedöma en amma och hennes mjölk är enligt von Hoorn att observera ammans eget barn eller det barn som hon är anställd för att ge di. Om detta barn är friskt och välmående är det ett tecken på att ammans mjölk är bra. Är

barnet däremot skabbigt och skorvigt eller klen så innebär detta att ammans mjölk är undermålig och att barnet i värsta fall kan dö om inte en annan amma anskaffas.

Mot slutet av 1600-talet återkommer man i flera lagtexter till ammorna, så t.ex. i 1686 års kyrkolag där det bl.a. står om unga mödrar och ammor:

The skole och fliteligen warnas för then Wårdz-lösheet, igenom hwilken, undertijden af Föräldrarne sielfwe, undertijden av Ammorne, Barnen förqwäfas. När sådan olyckelig händelse sig tildrager, skola the brätzlige stå Kyrkioplicht och Ammorna ther utom, af Werdzlige Domare, med hårdt straff beläggas androm till warnagel.

I landslagen och stadslagen gör man efter 1696 hänvisningar till denna lag när det gäller bestraffningar av mödrar och ammor som legat ihjäl sina barn.

1700-talet

Befolkningen började nu öka jämförelsevis kraftigt. Dödligheten sjönk till en för den tiden mycket låg nivå medan nativiteten fortfarande var mycket hög. Mellan åren 1720 och 1809 ökade den totala folkmängden i landet med omkring 1 miljon människor eller ca 71 %.

De nordiska krigerna hade bl.a. inom adeln lett till stor manspillan och därmed åtföljande kvinnoöverskott inom ståndet. 1750 uppgick den totala folkmängden i riket till 1 800 000 invånare med 100 000 fler kvinnor än män. Historiker anser att ca hälften av de unga adelskvinnorna vid denna tid gifte sig under sitt stånd, dvs. med ofrälse män. Konungens, hovets och det högre borgerskapets livsföring och manér spred sig också allt längre ned bland den framväxande borgarklassen.

Övervägande delen av befolkningen hade dock fortfarande sin huvudsakliga utkomst av jordbruk med binärningar. Lägst på den sociala rangskalan stod fattighjonen. Befolkningsstatistiken från 1751, vars tillförlitlighet i och för sig kan ifrågasättas, redovisar t.ex. ca 23 000 "eländiga" som ej är intagna på hospital eller fattighus samt 7 000 "lägrade kvinnfolk".

Liksom kolleger under tidigare epoker vänder sig framstående läkare under 1700-talet förgäves mot seden att använda ammor. Carl von Linné (1717–1778) utgav 1752 en särskild avhandling, som tar upp spädbarnens uppfödning. I denna anför han inledningsvis att det ju är väl bekant att människorna så till den grad behärskas av sin fåfänga att de är slavar under den. Han jämför forna tiders värdiga enkelhet mot 1700-talets lyxbetonade konsumtion av t.ex. orientaliska kryddor, kaffe, te och socker. De kläder som är moderna är uttänkta i Paris och bostäderna som byggs apar efter sydeuropeiska bostäder med kalla stengolv och breda dragiga fönster. Fåfängan leder även till direkta fysiska deformationer t.ex. genom att kvinnor använder sig av olika former av snörliv för att bli smalare.

Den första fördärliga sedvänja som griper in i en människas liv är enligt Linné att hon som nyfödd förvägras sin modersmjölk. Denna osed har vunnit så stor spridning att en del mödrar t.o.m. finner det skamligt att ge sina barn di. Linné hävdar att modersmjölken är betydelsefull för barnet och att den första bröstmjölken är speciellt viktig. Genom att anställa en amma berövas det späda barnet denna råmjölk som är så väsentlig.

De flesta mödrar som använder sig av ammor utan att vara tvingade därtill skylles enligt Linné på att:

- deras mjölk inte räcker till
- de inte kommer att orka med att amma då de själva behöver den näring som barnet skulle få via modersmjölken
- de inte har tid att ägna sig åt sitt barn på grund av nödvändiga hushållssysslor
- de berövar mannen hans njutning, ett skäl som de oftast döljer men som får anses vara det främsta.

De kvinnor som blir ammor hör för det mesta till de sämre lottade och har tvingats överge sina barn för att amma andras. Enligt Linné är de vana vid hårt arbete och enkel föda men blir genom sitt arbete som ammor sysslolösa, varvid de ofta börjar att

äta och dricka för mycket, vilket leder till blodöverfyllnad, lättssinne och melankoli som överföres till barnen. Han håller för troligt att de flesta av ammornas dåliga egenskaper överflyttas till barnen och ger exempel på att syfilis överförts från amma till barn och hur hela familjer på detta sätt blivit smittade. Han anser också att ammorna inte har den rätta kärleken till barnen utan behandlar dem vårdslöst när mödrarna inte är närvarande. De skrämmer dessutom barnen för mörker och ligger också ofta ihjäl dem. Linné poängterar dock att det är nyttigare för ett barn att födas upp med en ammas mjölk än med komjölk. Han anser att mjölk som kommer från växtätare skadar barnen och att de dessutom blir dumma av den. Till sist omtalar han att det föreligger ett stort behov av ammor, vilket leder till att man i städerna ständigt letar efter lantkvinnor som kan amma. Bondkvinnor överger därför ofta sina egna barn på landsbygden för att bli ammor i städerna.

Den svenska pediatriken under 1700-talet domineras av läkaren Nils Rosén von Rosenstein (1706–1773). Denne utgav år 1764 en bok om barnsjukdomar där han bland annat behandlar användandet av ammor. Han hävdar där redan från början att ett spädbarns bästa föda är moderns bröstmjölk och att de som kan ge sina barn di borde vara skyldiga att göra detta.

Men skulle så hända, att Modren ingen mjölk, för små eller för stora, för korta eller för långa vårtor, eller som äro för smala åt ändan, så att barnet ej kan hålla dem qwar uti munnen eller suga mjölken ur dem: eller ock om hon har såra vårtor, eller är sjuklig och klen, hafwer Lungdot, Sten eller någon annan sjukdom, som för lätt är rördt till glädje och sorg, eller hon är i sådana omständigheter, att hon ej kan undgå trängande förargelser: då bör hon ej sjelf gifwa di, utan skaffa sitt barn en god Amma.

Rosén beskriver sedan ingående hur man väljer ut en bra amma och hur kvaliteten på ammans mjölk prövas. Han redogör också för hur man skall förfara för att bibehålla ammans höga klass under den tid som hon är anställd. Hon bör för att bevara

sin kondition ha bra mat och en rymlig, dragfri och ljus kammare med lagom värme. I denna barnkammare, som bör hållas ren och snygg, behöver hon dock inte vistas hela tiden utan hon bör få gå omkring och utföra andra arbetsuppgifter. Det är bra om hon kan hålla sin kropp igång genom olika enkla sysslor som t.ex. mangling och malning. Hon bör inte få brännvin, öl, vin eller kaffe, och hon bör avhålla sig från älskog enär hennes mjölk då blir skämd. Är amman gift bör hon inte ges tillfälle att umgås intimt med sin man. Om man av en eller annan anledning måste byta amma så har detta ingen större betydelse om man bara är noggrann vid valet av den nya amman och ser till att hennes mjölk är något yngre än föregångarens. Om det inte går att uppbunga någon amma så kan man ge barnet okokt get- eller komjolk.

Ammans roll återkommer man till i lagtexter och förordningar under detta århundrade. I Sveriges Rikes Lag av år 1734 finner man t.ex. i Missgärningsbalken kapitel XXX, § 2:

Lägger amma spädt barn hos sig i säng; böte fem daler, äntå at barnet ej får theraf skada. Varder barnet theraf förqvafdt, eller får thet död af annor hennes vårdslöshet; straffes med ris, eller plichte med fängelse vid vatn och bröd, som brottet är til.

1800-talet

Under 1800-talet hade Sverige, liksom övriga Europa, en mycket stor folkökning. Födelseåtalet var fortfarande högt men dödligheten sjönk relativt snabbt. Den framväxande industrin kunde inte svälja all den arbetskraft som inte fick sin utkomst på landsbygden. Ett stort landsbygdsproletariat växte fram och så småningom kom emigrationen igång. De försämrade utkomstmöjligheterna medförde bland annat att äktenskapsfrekvensen sjönk. Många män och kvinnor förblev ogifta. Vid mitten av 1800-talet räknade man t.ex. med att endast 1/4 av Stockholms vuxna kvinnor levde i äktenskap, övriga var ogifta eller änkor. Resultatet av detta blev natur-

ligtvis att en mängd utomäktenskapliga födselar ägde rum, och på 1840-talet, då kulmen nåddes, föddes ungefär vart annat barn i Stockholm utom äktenskapet. 2/3 av alla barn som vid denna tid avled före ett års ålder var barn till ogifta mödrar. Det bör dock tilläggas att många ogifta mödrar inte var ensamstående. I Stockholm var det ganska vanligt med sammanboende utan formellt äktenskap.

1838 företog engelsmannen Samuel Laing en resa i Sverige, och han berättar från Stockholm att ingen kvinna vid den tiden i högre befolkningslager, eller som för övrigt ansåg sig ha råd till det, själv ammade sina barn. En flicka som fått barn kunde vara ganska säker på att få anställning som amma. Det var till fördel om flickan var ogift. Då gick det lättare att få amtjänst. Flickans eget barn kunde mot en ringa kostnad lämnas bort på något hittebarnshospital. Laing fastslår att de okyska kvinnorna i staden av denna anledning i grunden hade det bättre ställt än de kyska.

Det stora kvinnoöverskottet i landet minskade dock efter hand, samtidigt som kvinnornas utkomstmöjligheter utanför hemmet ökade. Tidigare hade kvinnans sysselsättningsmöjligheter varit mycket begränsade, om hon inte kunde få tjänst som piga eller annan tjänst i hushåll. Möjligtvis kunde hon bli uppapperska på kafé eller värdshus, renhållningshjon eller få arbete inom ett fåtal industrier. Samtliga dessa yrken var förenade med lågt socialt anseende.

Amkontoret

Humaniteten hade under 1700-talet i ökad utsträckning börjat göra sig gällande och man ömmade bland annat för barnens välfärd. I någon mån försökte man nedbringa den stora barnadödligheten. Redan 1624 hade ett kombinerat barn- och tukthus grundats, men inrättningen, som var en kombinerad barnuppfostrings-, tvångsarbets- och straffanstalt, övergick redan efter några år till att drivas som en fabrik med delvis frivilligt anställd arbetskraft. Beho-

vet av ett barnhus i Stockholm blev dock allt mer uppenbart, då stora mängder av tiggare med hustru och barn sökte sig till Stockholm från landsbygden. I september 1638 togs ett nytt barnhem i bruk. 1711 utfärdades det första reglementet för barnmorskor av Collegium Medicum, 1753 instiftades Frimurareordens barnhus, 1755 upprättades vid Danviken en upptagningsanstalt för späda fattiga barn, det s.k. Politibarnhuset eller Lilla barnhuset, 1775 öppnades ett allmänt barnbördshus, och 1776 tillkom barnbörds- och barnhuset Pro Patria.

1777 utfärdades det andra reglementet för barnmorskor, där man kan läsa:

Hemtas Jorde-Gumma till en hemlig förlösning, ware henne förbudt at med hotelser eller hård framfart söka aftvinga Lägesqvinnan någon bekännelse om Barna-Fadrens namn. Hon bör ock hwad henne i tysthet förtros hålla döldt och ej för någon uppenbara. Henne åligger ock, at tillsäga den hon förlösslatt, som till Amme-tjenst kunna wara skickelig och hugad, at sig dertill på Amme-Contoiret anmäla.

Bakgrunden var att Kungl. Maj:t den 6 maj 1757 gillat ett av Collegium Medicum föreslaget "Amme-Skaffnings-Contoir" i Stockholm och anslagit medel härför. Anledningen till förslaget var att kollegiet blivit allt mer uppmärksam på vådan av att anställa, som man ansåg, elaka och vanartiga ammor, vilka dels var arga, vårdslösa och bedrägliga, dels smittade med veneriska sjukdomar.

Amkontoret öppnades i anslutning till apoteket Kronan i Stockholm, och man uppmanade alla som ville ha arbete som amma att anmäla sig där för att bli undersökta av en läkare och därigenom få sin lämplighet som amma verifierad. Ett reglemente utfärdades den 3 maj 1763 för amkontoret och där stadgades bland annat:

§ 1. Om någon kvinna vid domstol blivit angiven för hor eller lönskaläge bör domaren om hon framdeles finner sig hågad till amtjänst omtala för henne att efter barnbörden inställa sig vid amkontoret. Församlingarnas prästerskap bör också utan betalning genom klockaren låta tillställa kontoret intyg om vilka oäkta barn som

under veckan blivit kristnade eller dödfödda begravna samt var kvinnan vistas vid barnbörden så att kontoret kan höra efter om hon är hågad till amtjänst.

§ 2. Amma skall besiktigas och då uppge om hon är gift eller ej. Läkaren skriver ut ett intyg över hennes lämplighet som amma. Detta lämnas till den familj som anställer amman mot 2 daler i lösen av de förmögna och 1 daler av de mindre förmögna.

§ 3. På intyget bör antecknas nedkomst, om barnet lever, om hon har man samt om så är fallet dennes bifall till hennes anställning. Lämnar amman oriktiga uppgifter straffas hon med böter eller fängelse på vatten och bröd.

§ 4. Skriver amma falskt intyg straffas hon för bedrägeri.

§ 5. Döljer amman mot bättre vetande vid besiktningen några krämpor straffas hon med fängelse eller böter.

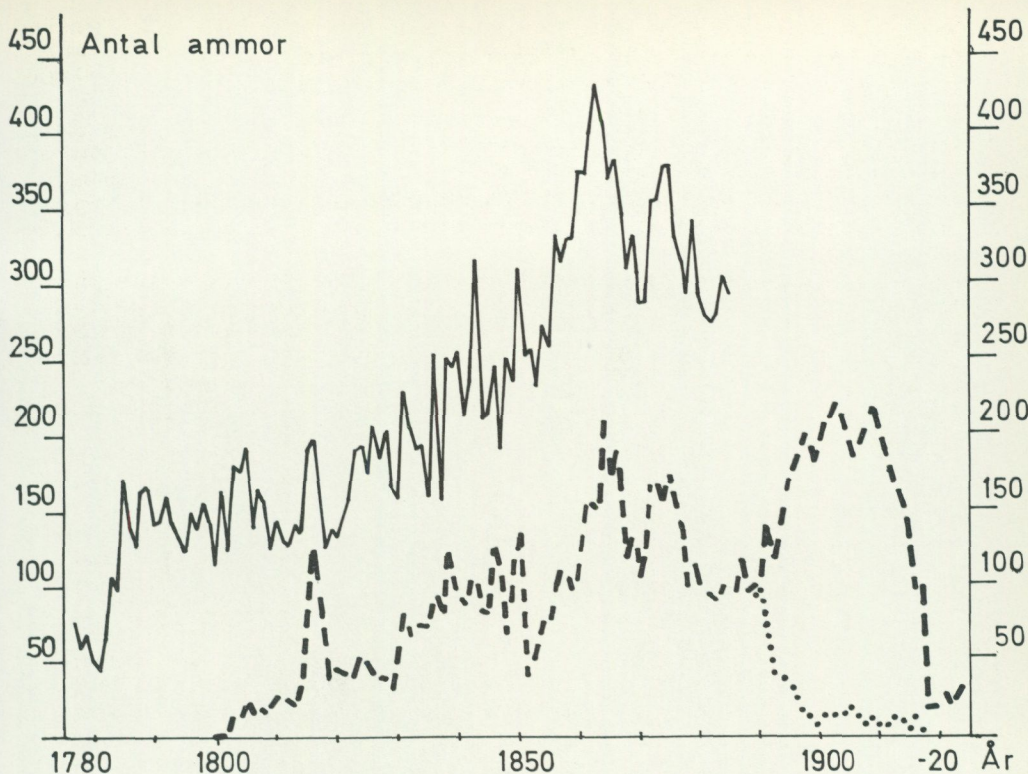
§ 6. Söker gift kvinna tjänst skall mannen vara med på kontoret och ge sitt bifall till hustruns arbete. Efter detta kan han ej ta henne ur tjänsten innan kontraktstiden gått ut.

§ 7. Tar kvinnan amtjänst innan hon blivit besiktigad straffas hon med 3 daler böter. Den som anställer henne och den som skaffat henne tjänsten straffas vardera med 10 daler böter.

§ 10. Amman kan inte neka att göra varjehanda sysslor på sin arbetsplats så länge som varken hennes eller barnets hälsa tar skada därav.

Journalerna från det inrättade amkontoret tycks inte finnas tillgängliga i något offentligt arkiv för tiden före 1777. Från och med detta år finns dock uppgifter bevarade om de vid kontoret besiktigade ammorna som erhållit tjänst genom kontoret. Dessa journaler anger, förutom resultatet från besiktningen samt personalia om ammorna, även yrkesbeteckning eller titel på de familjer i vilka ammorna fick anställning.

Amkontoret fortsatte sin verksamhet under 1800- och början av 1900-talet. Fram t.o.m. 18 maj 1886 finns amjournalerna tillgängliga från amkontorets verksamhet som då bedrevs vid Allmänna barnbörds-huset. Därefter är det ett tomrum på ett par år, då journalerna ej står att finna. Sedan skedde besiktning och hänvisning av ammor till privatfamiljer från en likartad institution, nu knuten till Allmänna barnhuset. Det har inte gått att utröna om det är

2. Besiktigade ammor i Stockholm 1777–1918. Den övre kurvan visar det totala antalet besiktigade ammor, den undre dem som anställda vid Allmänna barnhuset, den prickade kurvan dem som anställdes privat. Kurvan utarbetad av förf. på grundval av befintligt arkivmaterial.

det tidigare amkontorets verksamhet som flyttades över dit men det förefaller inte osannolikt med tanke på att Allmänna barnhuset var en stor avnämare av de ammor som besiktigades vid amkontoret.

Statistik från besiktigade och i enskilda hem anställda ammor i Stockholm jämte ammor vid Allmänna barnhuset finns alltså bevarad 1777–1918 så när som åren 1886 och 1887.

Kurvan över antalet vid amkontoret besiktigade ammor uppvisar relativt stora årliga variationer men har en stigande tendens fram till år 1863 då kulmen nås med 434. Som tidigare nämnts erhöll åtskilliga anställning vid barnhuset i Stockholm, vilket framgår av den undre kurvan. Under

en stor del av 1800-talet samvarierar kurvorna, men mot slutet av århundradet, då antalet för utomstående räkning besiktigade ammor snabbt avtar, ökar antalet vid barnhuset anställda ammor varför den totala nedgången blir långsam.

I början av 1800-talet, då man från barnhusets sida började anställa ammor via kontoret minskar antalet ammor till enskilda familjer, vilket synes vara en följd av att de vid barnhuset anställda ammorna efter 1813 fick ta med sig sina egna barn dit för att efter ett års tjänst som amma få dem inlösta som barnhusbarn där. Tidigare arbetade ammorna vid barnhuset mot kost och tjänstehjons lön, varför anställning i enskilda familjer då var mer attraktiv än

ALLMÄNNA BARNHUSET

i Stockholm kom till som en följd av 1024 års förordning om att fattiga barn skulle uppfostras på barnhus. Det fick få efterföljare särskilt som man på 1800-talet blev kritiskt inställd till barnuppfostran på anstalter och i stället rekommenderade fosterbarnssystemet.

PRIS-KURANT,

hvar efter förkomne eller genom grof vanvård förstörde Säng-
och Beklädnadspersedlar skola ersättas.

	Riksmynt.	Spåda barns Kläder:	Riksmynt.
<i>Amnsängs-Persedlar:</i>		1 Baralimne	— 60.
1 Sängfilt	9: —	1 Blöja	— 86.
1 Ammlakan	2: 74.	1 Parkumsmantel	1: 5.
1 Amm-madrassvar	3: 8.	1 Parkumströja	— 64.
1 Kuddvar	— 80.	1 Gördel	— 34.
1 Handduk	— 66.	1 Mössa	— 13.
		<i>Ammbeklädnad:</i>	
<i>Spåda barns Sängpersedlar:</i>		1 röd och vit Kofta	2: 23.
1 Filt	2: 25.	1 röd och vit Kjørtel	3: 61.
1 Lakan	— 94.	1 Ylleunderkjortel	4: 18.
1 Örngottsvar	— 47.	1 Bomullsunderkjortel	1: 57.
1 Kuddvar	— 67.	1 Lintyg	1: 96.
1 Madrassvar	1: 80.	1 Nattröja	1: 52.
1 Flor	— 75.	1 Förkläde	— 98.
1 Ojfelapp	— 20.	1 Halsduk	— 42.
1 Bieckhylsa	— 34.	1 par Ullstrumpor	1: 12.
		1 Öfverkofta	4: 5.

Stockholms Allmänna Barnhus den 13 September 1866.

3. T.v. modellkläder för ammor och barn i Allmänna barnhuset, Stockholm. Ammans kläder från 1900-talets början. Bild från Nordiska museets utställning *Ur den svenska fattigdomens historia* (1956).

4. Ammornas utrustning vid Allmänna barnhuset framgår av prislista 1866. I Nordiska museets ägo.

efter 1813. Efter 1885 sjunker snabbt efterfrågan på ammor från de enskilda hemmens sida men ökar samtidigt från barnhusets, så att den totala nedgången blir långsam fram till år 1915, då de vid barnhuset arbetande ammornas antal snabbt minskar.

För att minska riskerna med flaskuppfödning på barnsjukhus och spädbarnsinstitutioner hade man fortfarande ammor anställda där, men efter hand som barnmatsprodukterna blev bättre och det blev lättare att anskaffa fosterhem åt spädbarn, utvecklades seden att hålla ammor vid dessa institutioner. 1917 tillkom dessutom en ny lag angående utomäktenskapliga barns ställning, vilken nödvändiggjorde upphävandet av ammornas tidigare rättighet att efter viss tids amtjänst vid Allmänna barnhuset få sitt barn inlöst där. Detta hade dittills varit en stark drivfjäder för sökande

av amtjänst vid barnhuset och följden blev också att de svårigheter barnhuset redan tidigare haft att få tag på ammor avsevärt ökade.

Att antalet till enskilda hem rekryterade ammor sjönk så snabbt från 1885 och framåt, för att vid sekelskiftet praktiskt taget helt ha upphört, får tillskrivas familjernas ökade medvetenhet om barnens behov av moderns egen bröstmjölk. Pendeln hade svängt. Det blev nu modernt att vara moderlig. Den borgerliga kvinnan skulle framför allt vara hemmets medelpunkt, sin mans hustru och sina barns mor.

Det uppvaknande sociala medvetandet spred sig också, till fromma för de späda barnen. Läkarvetenskapens rön trängde på allvar fram till människorna och pasteurisering av mjölken medförde, i samband med att alternativa former av barnmat utprovades, att man i större utsträckning

Hvar och en, som blir antagen till Amma inom Barnhuset, åligger:

1:o. Att vara gudfruktig, lydig, höflig och vaksam.

2:o. Att med oafslätlig uppmärksamhet, ömhet och kärlek sköta de barn, hvilka till hennes omvårdnad varda öfverlemnade, samt dervid noga iakttaga allt hvad Läkare eller Ammsalsförestånderskan förordnar.

3:o. Att aldrig lägga spädt barn hos sig i sängen.

4:o. Att, då något barn är så försigkomet att det, utom modersmjölken, behöfver serskildta födoämnen, begära sådana af ammsalsförestånderskan och derefter till det bestämda ändamålet samma födoämnen använda enligt de föreskrifter, som af Läkare eller Förestånderskan meddelas.

5:o. Att aldrig begagna såkallad sudd.

6:o. Att ej allenast hålla barnen rena och snygga, utan ock med egen person iakttaga den nogaste renlighet.

7:o. Att ansvara för samt noga vårda de kläder och andra persedlar, hvilka, efter serskild förteckning, till dagligt bruk af henne emottagas.

8:o. Att med största varsamhet umgås med elden.

9:o. Att, efter den ordning Förestånderskan bestämmer, verkställa inom Barnhuset förefallande, ammorna åliggande sysslor, hvartill hörer eldning uti ammsalarne med dertill hörande kök, upphemtning af erforderlig ved, skurning och städning af salar, korridorer och trappor, lappning och

lagning af ammors och barns beklädnader, m. m.

10:o. Att ej gå utom Barnhuset utan dertill af förestånderskan erhållet tillstånd.

11:o. Att ej bortbyta eller föryttra den kost, som enligt spisordning bestås, samt att ej utan dertill erhållet tillstånd ifrån matsalen till ammsalarna upphemta någon slags mat, af hvad namn det vara må.

12:o. Att ej utslå sopor, orenlighet eller smutsigt vatten på annat än dertill anvisadt ställe.

13:o. Bryter amma emot något af ofvanstående stadganden, varder hon ifrån sin tjänst genast skiljd och medtager sitt barn utan att för detsamma komma i åtnjutande af någon fosterhjälp.

14:o. Amma får till Barnhuset medtaga eget barn, hvilket dock bör till fosterföräldrar utlemnas så fort dess ålder och helsa så medgifva. Amma utan eget barn, erhåller i lön 5 kronor i veckan.

15:o. Amma, som utan anmärkning uttjenat sin bestämda tid inom Barnhuset, får sitt barn antaget till Barnhusbarn. Afflyttar amma efter kortare tjänstetid, pröfvar Kongl. Direktionen om och på hvad vilkor hennes barn må till Barnhusbarn antagas.

Stockholm och Allmänna Barnhuset i Mars 1860.

H. A. Abelin.

Öfverläkare.

än tidigare kunde föda upp späda barn helt utan bröstmjolk. Under början av 1900-talet grundades i denna anda de s.k. mjölk-droppleinrättningarna, vars mål bl.a. var att alla spädbarn skulle få en viss ranson mjölk per dag. Även dessa institutioner propagerade för att mödrarna själva skulle amma sina barn.

För att försöka utröna vad det var för kvinnor som lät undersöka sig vid amkontoret och vilka familjer som sedan anställde dessa besiktigade ammor, har amjournalerna för tre av amkontorets verksamhetsår granskats, nämligen 1788, 1849 och 1888.

År 1788 rör det sig i allt om 163 besiktigade kvinnor mellan 17 och 41 år. Av dessa

anges 61 som ogift, 49 som piga, 9 som gift, 5 som hustru, medan 39 endast benämnes med sitt namn. Nästan samtliga hade orlovssedlar från tidigare anställningar.

1849 var det totalt 233 kvinnor mellan 18 och 39 år som besiktigades. Av dessa anställdes 119 på barnhuset, 114 i enskilda hem. Kvinnorna benämnes detta år varken med titel, civilstånd eller tidigare yrke utan endast med namnet. Några referenser från tidigare sysselsättning anges inte heller.

Det tredje året, 1888, rör det sig om 55 undersökta kvinnor, av vilka samtliga erhöLL anställning som ammor i enskilda hem. Kvinnornas ålder varierar mellan 22 och 29 år (för 7 saknas uppgift). Deras tidi-

5-6. T.v. ordningsregler för ammor vid Allmänna barnhuset 1860, avsedda att hängas på väggen. Nedan ammor vid sina skyddslingar. Sekelskiftet. Foto i Allmänna barnhuset.

Anmälte *sig* *Buffkun Maria*
Calbarina Alberg
 Växten *medelmåttig*

Beskaffenhet
 och färg på { Hyen ✓
 Ogonen
 Håren

Complexionen
 Moral, utseendet

Hon angaf vid förhöret

Def's egen ålder vara *30 år gammal*
 -- Mjölks dito *9 veckor*
 -- Patholog. tillstånd *frisk*

Vid Befigtningen beöfants

Munnen }
 Halsen } *rena*
 Tändrea }
 Anden }
 Kroppen }
 Brösten } *stora adrige*
 Papillerne } *stora*
 Mjölken } *god*

Til Caution för sin person och frögd

hade hon *kenes mans kildstund*
at antaga tjänst
 Def's Barn: *en gosse som är död*

-- Födelse-ort
 -- Hemvist

Hon *op* proberas

-- anvises til *Offersk. Lieutnanten*
och Ridderen Lohm.

ANMARKNING

Bet: 16 pfr.
48 Jan: At antagen hos Lohm
och hierbet på Stödet, emedan
Off: Lieut: Lohm ej var nögd med
henne.

gare sysselsättning noteras under benämningen levnadsyrke, och här återfinns följande yrken eller referenser för kvinnorna:

bra tjenstebetyg	1 stycken
enka	1 "
tjenat bra	2 "
tjenat bra betyg	2 "
tjenat på 3 års tjenst bra	1 "
tjenstebetyg på 3 år	2 "
tjenat för barn	2 "
tjenat som barnjungfru	1 "
tjenat som barnsköterska	2 "
tjenat ensam	1 "
tjenat från landet	1 "
tjenat privat	13 "
tjenat förut som amma	1 "
varit amma	22 "
sömmerska, amma	2 "

För en av kvinnorna anges inget "levnadsyrke", för en av dem kan yrket inte utläsas. Som framgår, utgörs de flesta av tjänstefolk som tidigare varit ammor eller haft annan tjänst.

De besiktigade ammorna under de tre valda åren erhöi anställning i privata familjer där männen enligt journalerna hade vitt skilda yrken från hovmarskalk till "taskspelare".

I ett fall uppgives det att amman själv skaffade sig plats. Ibland har arbetsplatsen också nämnts som t.ex. "hårfriseurern vid kongl. operan". Det rör sig mest om familjer i relativt hög social position, även om ganska många tillhör vad vi skulle kalla lägre medelklass.

Memoarer och minnesbilder

Ytterligare en infallsvinkel på ammorna och deras anställningsförhållanden erbjuder memoarer och biografier. Om man haft amma eller inte, berörs dock endast av ett fåtal författare. Några citat har sammanställts.

7. Ur amkontorets journal 7 jan. 1780. Stockholms stadsarkiv.

Ambetyg

N:o 213 Utdrag ur Dagboken, hålles wid Amm-Kontoret i Stof-
holm*) den 12 Aug 1867

S. D. anmälde sig *Carl. Will Lindström*
till Ammtjenst, och företedde såsom bewis på god frejd

På tillfrågagan sade hon sig wara 23 år gammal och hafwa för
2 1/2 månader sedan födt barn, som war en *skön*
flukt

Widare undergick hon wederbörlig besigtning; och efter hwad så wäl af den-
sammas, som af det med henne anställda förhör kunde dömmas, är hon för det
närwarande till Ammtjenst *daglig*

Kontoret finner derfore godt, att henne till *amma* och
Kommundom

Stofholm som ofwan

P. W. Petrus
Hörschbantz för Amm-Kontoret.

*) Huset i hufvet N:o 19 Sandstensfågatan, förenadt med Allmänna Barnbörshuset, förestås af Wärdinnan
wid brunn Inrättning, hvilken ser till på alla dagar kl. 9—10 förmiddagarna.

8. Ambetyg utfärdat av Am- kontoret 1867. Stockholms stadsarkiv.

"En rask ung till hälsa och växt frodig ko-
larehustru blef mig strax som amma gif-
ven, hvilken jag i 20 månader behållit, till
dess hon utom digifande tillika vant mig
nyttja annan föda."

Född 1715, fadern brukspatron

"Min ende broder, Gösta, var född 1771 den
16 October. Och uti Dresden föddes min
syster, Sophie, hvilken på öfverresan emel-
lan Stralsund och Ystad hade den olyckan,
att af en slarfig amma släppas. Hon nedföll
igenom den öppna skeppsluckan uti skep-
pet, hvilket hade till följd att hon skadade
ryggmärgen och fick den s.k. engelska sju-
kan."

Född 1772, fadern svensk minister
i Dresden

"Pappa gick strax i författning om att skaf-
fa mig en amma, och ambetyg, som jag
har kvar är utfärdat dagen efter födelsen.

Det var ej brukligt på den tiden att hålla till
godo med modersmjölken och jag är säker
på att jag ej blivit så knubbig, som jag blef,
om jag måst göra så. Mamma var liten och
tunn. Lyckligtvis fanns det ett officiellt
amkontor i samband med allmänna barn-
bördshuset, där lagret aldrig tröt. Min het-
te Maria Amalia Öberg, var 20 år gammal
och hade för tre veckor sedan fött ett gosse-
barn, som troligen fick skaffa sig föda på
annat håll. Jag har aldrig hört att han fick
följa med. Vet ej ens om han levde."

Född 1861, fadern greve och godsägare

"Tjänstefolket utgjordes af 'husan' Lovisa
och 'köksan' Gustava. Den förra var
knappt 20-årig, då hon anställdes såsom
amma åt mig och stannade kvar i familjen
till sin död vid 60 års ålder."

Född 1861, fadern professor

"Ja, Georg hade amma. Då han inte kunde
få modersmjölken, var något annat inte

tänkbart på den tiden och hemma hos oss, ty mamma kunde inte förmodas värma flaskor och Mathilda hade flyttat. Men sedan förefaller dock egendomligt gammalmodig och osocial. Fina hade ju eget barn, som man aldrig såg till, antagligen dog det.”

Född 1887, fadern redaktör

Minnesbilder från landsorten och oftast från allmogemiljö återfinns i Nordiska museets uppteckningar. De berör tiden efter 1800-talets mitt:

”Sinade mjölken för modern så fanns det alltid någon knekthustru som kunde amma både sitt eget och detta barn. Knekt-hustrur ansågs vara bättre som amma än ogifta statar- eller torparhustrur.”

”Ammor vet jag mycket lite om men 1925 var det en piga som fick en oäkta unge. Hon blev amma på sjukhuset och fick gratis vara där med sitt barn.”

”Ammor förekom bara hos herrskap på slotten här i Uppland. Jag har hört att det var högt hållna rättarefruar eller något sådant som anlitades. En fattig mjölkerska togs inte som amma fast de flesta av dessa hade ett eller flera barn.”

”Om det fanns något barn som diade och vars mor inte hade mjölk nog så kunde någon grannkvinna, som hade mjölk nog gå över en gång om dagen och låta barnet dia.”

”Min faster talade om att hon haft någon som kom och diade henne mot 2 öres betalning.”

”Med ammor var man nogräknad men jag minns att omkring år 1900 smittades två spädbarn av en kvinna som hade syfilis. Kvinnans eget barn hade dött och hon ville göra sig av med mjölken.”

”Ammor var mycket vanliga förr. Fina damer som var för kläna att amma själva blev förbjudna av doktor att amma. Doktorn skaffade alltid ammor själv som han noga undersökte. Han tog dem för det mesta från barnhuset på Norrtullsgatan men även fattiga gifta fruar kom i fråga. Det

kom flickor från landet till Stockholm, fick fästman och barn men just inte så mycket mer. Då blev barnhuset deras tillflykt där de fick sköta och amma sina barn och ytterligare ett barn. För det mesta den flickas barn som fått amplats. Det var stor avund bland flickorna för det var bra att få amplats. De blev så ompysslade med god mat och vila och bra betalt hade de också men det var stora fordringar också. De skulle vara fullt friska, ha bra mjölk, vara renliga och propra och även se bra ut. Det fanns många stiliga flickor att välja mellan.”

Avslutning

Bruket att anställa ammor förefaller främst vara förknippat med hierarkiskt uppbyggda samhällssystem, som inom sig hyser relativt stora skillnader mellan olika samhällsklasser. Om man bortser från de fall då modern på grund av sjukdom, dödsfall etc. helt enkelt inte kunnat amma sitt barn, synes orsaken till sedvänjans popularitet framför allt vara att man ansåg det skönt att slippa från det besvärliga och tidskrävande ammandet, som dessutom enligt en utbredd tro har ansetts kräva sexuell avhållsamhet. Denna bekvämlighet utvecklade efter hand anställandet av amma till en statussymbol och ett mode. Det var inte fint att amma längre. Att människor under visst socialt tryck är benägna att böja sig för olika modevägor även om de är rent fysiskt olämpliga eller kanske t.o.m. fysiskt deformerade har vi genom tiderna sett många exempel på. Snörda midjor i korsetter, omformandet av barns huvuden, snörning av flickors fötter, användandet av smala, trånga skor eller skor med ofantligt höga klackar – exemplen kan mångfaldigas. Människor utsätter alltså sig själva eller sina barn för medveten fysisk deformation för att leva upp till en viss social roll.

När de rent fysiska riskerna med att anställa ammor, jag tänker här närmast på risken att få någon smittosam sjukdom överförd till barnet via dess amma, till viss del eliminerats genom inrättandet av ett

amkontor, så verkar det inte orimligt att anta att denna institution i sig medförde ett institutionaliserande av modet att hålla sig med amma. Man kunde ju nu i viss mån känna sig trygg om man tog en amma därifrån, vilket kan ha medfört att mödrarna i mindre utsträckning än tidigare tvekade om de skulle anställa en amma eller ej.

Det är kanske inte förrän långt fram i våra dagar som man blivit riktigt medveten om hur verkligt betydelsefull den första perioden av ett barns liv är. Tidigare har man ansett denna tid som ett mer eller mindre dvaligt stadium som föregår barnens socialiseringsperiod, vilken knappast kunde ta sin början förrän barnen blev mottagliga för en mer kontinuerlig information, dvs. då man kunde kommunicera med dem. Spädbarnen var alltså under den första tiden av sin levnad varelser som inte förmådde väcka något särskilt intresse, och att uppfödandet av dem under denna period dessutom till stor del var en angelägenhet uteslutande för kvinnorna kan på intet vis ha bidragit till att ge arbetet med de späda barnen något högt mått av prestige. Att uppföda barn var besvärligt och hade låg status, och följden blev att de som hade möjlighet därtill anställde tjänstefolk som kunde utföra denna syssla.

Hur kom det sig då att överklassen och sedermera även medelklassen kunde låta sina barn insupa modersmjölk från kvinnor ur lägre sociala skikt än de själva tillhörde? Var de inte rädda för att få sitt blod uppblandat med blod av mindre god "kvalitet"? Först får man konstatera att man som regel föddes till börd, familj, arv och social status. Det är knappast troligt att man trodde att ett barn av hög börd på något sätt fick del av en lägre samhällsklass' sociala status genom att få modersmjölk av kvinnor från denna samhällsklass. Att man dock hade för sig att visst beteende, kroppsconstitution och sinnelag kunde överföras via modersmjölken framgår av olika källor. Negativa verkningar kunde emellertid undvikas genom att man valde amman noga, och så småningom

fanns det ju till och med besiktigade ammor att välja mellan. Om hon senare visade andra tendenser än hon gjorde då hon utsågs, kunde hon alltid bytas ut mot en annan amma. Den andra möjligheten som stod till buds för att hindra att negativa egenskaper överfördes var att kontrollera ammans leverne under den tid hon var anställd, eftersom det var ammans rådande sinnelag och beteende som direkt inverkade på konsistensen av hennes bröstmjölk och därigenom kunde överföras till barnet.

Idag använder man sig inte av ammor. Däremot finns i Stockholm – liksom på många andra håll – en modersmjölkcentral där kvinnor, vilka har ett övermått av bröstmjölk som deras barn inte kan tillgodogöra sig, kan sälja mjölken till ett dagspris av 30 kr per liter. Den levereras av centralen mot recept till barn på sjukhus och till sjuka barn i hemmen. Ofta är det fråga om för tidigt födda eller allergiska barn. Idag är efterfrågan på modersmjölk större än tillgången och den synes öka.

Källor och litteratur

Otryckta

Nordiska museets arkiv. Etnologiska undersökningen. Uppteckningar.

Stockholms stadsarkiv. Ambesiktningssjournaler förda vid amkontoret, Allmänna barnbörds-
huset. Amjournaler för sökande vid am-
skaffningsbyrån, Allmänna barnhuset. Am-
rullor från Allmänna barnhuset i Stockholm.

Tryckta

Benedictus Olai. Een nyttigh läkere book. Sthlm 1578.

Bergius, P. J., Inträdestal om Stockholm för 200 år sedan. Hållit vid Kongl. Vet. Akademien d. 20 aug. 1758. Sthlm 1758.

Branting, J. G., Handbok innehållande uppgift af de fläste från äldre tider intill och med år 1825 utkomne swenska författningar 1–3. Sthlm 1827–30.

Elers, J., Stockholm, 2 o 4. Sthlm 1800–01.

Ferlin, P. R., Stockholms stad i juridiskt, administrativt, statistiskt och borgerligt hänseende. Sthlm 1854.

- Gaslander*, Beskrifning om allmogens sinnelag, seder ..., i Svenska landsmål, bih. 1.3. Ups. 1895.
- Hjort, G.*, Allmänna Barnhus-inrättningen i Stockholm. Sthlm 1948.
- Holst, P.*, En fremstilling og kritisk vurdering av årsakene til spedbarndødelighetens avtagning, i Nordisk hygienisk tidskrift. Bd 14 (1933).
- Hoor, J. v.*, Den swenska wälöfwade jorde-gumman. Sthlm 1697.
- Joensen, H. D.*, Studier over brystnæringsens utbredelse og betydning. Torshavn 1954.
- Laing, S.*, Reise i Sverige 1838. Kra 1840.
- Levander, L.*, Barnavård i Övre Dalarne vid 1800-talets mitt. Sthlm 1946.
- Linné, C. v.*, Amman såsom styvmoder. Akad. avh. 1752. Åbo 1947. (Valda avhandlingar utg. av Svenska Linné-Sällskapet.)
- Linné, C. v.*, *Lachesis naturalis* ... Upps. 1907.
- Müller, J.*, Fattigvården i Stockholm. Sthlm 1906.
- Möller, J. S.*, Moder och barn i dansk folkoverlevering fra svangerskap til daap og kirkegang. Khvn 1939.
- Odhelius, J. L.*, Dödligheten i Stockholm. Sthlm 1785.
- Pedersen, C.*, En nöttelig Legebok. Malmö 1533.
- Peterson, T.*, Översikt över Allmänna barnhusets historia. Sthlm 1927.
- Rosén v. Rosenstein, N.*, Underrättelser om barns sjukdomar och deras botande. 5 uppl. Sthlm 1851.
- Sparman, A.*, Sundhetens spegel. Sthlm 1642.
- Troels-Lund*, Dagligt Liv i Norden. 4. 6 udg. Khvn 1969.
- Weiser-Aall, Lily*, Omkring de nyfødtes stell i nyere norsk overlevering. Oslo 1973.
- Wikman, K. R. V.*, Livets högtider. Sthlm, m.fl. 1949. (Nordisk kultur 20.)

Summary

Who were the old wet-nurses?

The custom of employing wet-nurses occurred as far back as in ancient Egypt. The tradition seems mainly to be associated with hierarchically structured social systems with fairly large class differences within them. That part of the population which is better off employs wet-nurses for its children and these wet-nurses are frequently recruited from the lowest layer in society as slaves or socially disparaged unmarried mothers.

The use of wet-nurses reached its climax in England and France towards the end of the 18th century and towards the middle of the 19th century in Sweden. The breakthrough of this imported tradition in Sweden came later than in England and France.

The custom was introduced to Sweden by the court and the nobility and then spread downwards to the middle class. This spread took place during a period when there was a considerable surplus of women. Many women were unmarried mothers who had very limited possibilities of earning a living. The main reason for the popularity of the custom was that many women wanted to escape the troublesome and time-consuming nursing which was also, according to what appears to have been a widespread belief, regarded as entailing a drop in sexual activity. The custom became a fashion and a status symbol.

Since children were, as a rule, born to a certain lineage, family, inheritance and, consequently, social status, families were not afraid to employ wet-nurses from lower social classes. In other words, there was no risk for a change in one's social status resulting from drinking breast-milk from a wet-nurse who came from a lower social class. People did, however, believe that physical constitution, behaviour and temperament were transferred to the child with the breast-milk it drank. Consequently, wet-nurses were carefully chosen. A close check was then kept on their way of life once they were employed. They had to hand over their own child to a foster home or to a foundling hospital.

Throughout the ages, doctors have complained about the custom of employing wet-nurses but have not been able to recommend any satisfactory substitute for breast milk. Milk from domestic animals has frequently been regarded as injurious to small children.

The knowledge that diseases could be spread from wet-nurses to babies led to the establishment of a wet-nurse office in Stockholm in 1757. This was in function until 1918. Women who wished to take service as wet-nurses were examined there and certificates were issued concerning their suitability.